

Moilanen Essi

Varhaisiän seksuaalikasvatus: materiaaleja opetuksen tueksi

Kandidaatin tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Varhaiskasvatus
2022

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Materiaaleja seksuaalikasvatukseen varhaiskasvatuksessa (Essi Moilanen)

Kandidaatin tutkielma, 34 sivua

Huhtikuu 2022

Seksuaalisuus on moniulotteinen osa jokaista ihmistä heti syntymästä lähtien. Vauva oppii tuntemaan turvallisuutta vanhemman kosketuksesta ja läheisyydestä. Lapset kiinnostuvat omasta kehostaan ja alkavat tutkia sen osia ja mahdollisuuksia. Turvataitoja harjoitellessa lapsi ymmärtää, että hänellä ja kaikilla muilla on fyysinen koskemattomuus.

Tutkimukseni tarttuu epäkohtaan siinä, kuinka lapsille, varsinkin varhaiskasvatuksessa ei tarjota tarpeeksi tietoa heidän seksuaalisuudestaan ja oikeuksistaan. Tähän johtaa se, että opettajilla ja muilla kasvattajilla ei ole tarpeeksi koulutusta tai tietoa aiheesta. Myös seksuaalisuuteen ja siitä puhumiseen liitetty häpeä vaikeuttaa aiheen käsittelyä. Opettaja voi pelätä vanhempien vastaanottoa aiheeseen. Seksuaalisuus liitetään monesti virheellisesti vain seksiin. Varhaislapsuuden seksuaalisuus käsittää muun muassa omaan kehoon tutustumisen, kaveritaidot, sukupuolien yhdenvertaisuuden sekä fyysisen koskemattomuuden käsittämisen. Myös perheiden monimuotoisuudesta tulisi lasten kanssa keskustella.

Tutkimus on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Tutkimukseni tarkoituksena on tutkia, kuinka varhaisiän seksuaalikasvatusta perustellaan sekä tutkia ja arvioida opettajille ja kasvattajille tarkoitettuja seksuaalikasvatuksen materiaaleja käytettäväksi varhaiskasvatukseen. Laadukkaat opetusmateriaalit antavat tietoa ja konkreettista ohjeita aiheen opettamiseen ja käsittelyyn. Varhaiskasvatuksen opettajan koulutuksessa seksuaalikasvatuksesta annetun tiedon vähäisyydestä johtuen, on materiaaleista suuri tuki. Tutkimukseni vastaa kysymyksiin ”Millaisia materiaaleja varhaiskasvatuksen opettajille tarjotaan seksuaalikasvatuksen tueksi?” sekä ”Millä tavalla varhaisiän seksuaalikasvatusta perustellaan?”. Avaan seksuaalikasvatuksen sisältöjä sekä pohdin siihen liittyviä haasteita.

Tutkimustulokset osoittavat, että laadukasta ja perusteltua materiaalia seksuaalikasvatuksen tueksi on saatavilla, mutta tuoreen aiheen äärellä oltaessa, tutkimusta seksuaalikasvatuksesta tulisi tehdä yhä enemmän, jotta saataisiin enemmän opetusmateriaaleja. Varhaislapsuuden seksuaalikasvatukselle on myös perustellusti tarvetta, sen muun muassa vahvistaessa lapsen myönteisen itsetunnon kehitystä sekä opettamalla suojautumaan uhkaavilta tilanteilta.

Avainsanat: seksuaalisuus, seksuaalikasvatus, turvataidot, varhaiskasvatus, kehotunnekasvatus

Sisältö

1 Johdanto	4
2 Tutkimuksen toteutus	7
2.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset	7
2.2 Aiheen valinta.....	8
2.3 Kirjallisuuskatsaus	8
2.4 Aineiston analyysimenetelmä.....	9
2.3 Aineiston keruu ja luotettavuus	9
3 Teoreettinen viitekehys ja käsitteet	11
3.1 Seksuaalisuus	11
3.2 Seksuaalioikeudet	11
3.3 Seksuaalikasvatus	12
3.3.1 Varhaislapsuuden seksuaalisuus ja seksuaalikasvatus.....	12
3.3.2 Kehotunnekasvatus	13
3.4 Turvataitokasvatus	14
3.4.1 Lasten seksuaaliväkivalta	14
4 Tutkimusaineisto	16
4.1 Olen ainutkertainen – lapsen seksuaaliterveydestä sarjakuvin	16
4.2 Turvataitoja lapsille: Turvataitokasvatuksen oppimateriaali.....	17
4.3 Keho on leikki - Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä	18
4.4 Peruskurssi ja työkalut kehotunnekasvatukseen	19
4.5 Puheeksi ottamisen - kortit	20
4.6 Vauvasta naperoiseksi - pienten lasten seksuaaliterveydestä.....	21
4.7 Turvallinen Oulu hanke – Turvataito- ja kehotunnekasvatuksen opetusmateriaali – esiopetus.....	21
4.8 Let’s Talk About the Birds and the Bees.....	22
5 Seksuaalikasvatuksen haasteet ja eettisyys	24
5.1 Seksuaalisuus ja näkökulmia eri kulttuureista.....	25
6 Tutkimuksen tulokset.....	28
6.1 Materiaalien arviointi.....	28
6.2 Perusteluita varhaisiän seksuaalikasvatukselle.....	29
7 Pohdinta.....	31
Lähteet	32

1 Johdanto

Sosiaalipsykologi Saara Kinnunen (2001) määrittelee, että seksuaalisuuden maailma on liian monipuolinen, jotta lapsi löytäisi tiensä yksinään terveelle ja kestäväälle polulle. Jos lapsi päätyy tutkimaan seksuaalisuutta itsekseen yritysten ja erehdysten kautta voi se jättää pysyvät arvet. Tämän takia lapset ja nuoret tarvitsevat rohkeita aikuisia, jotka ovat valmiita vastarintaan silloin, kun panoksena on lasten tasapainoinen seksuaalinen kasvu (Kinnunen, 2001, s. 9).

Seksuaalisuus käsitteenä herättää paljon erilaisia ajatuksia ja käsityksiä. Seksuaalisuus ymmärretään osana ihmisyyttä, mutta harva osaa sitä selittää auki. Seksuaalisuus on osa ihmistä jo syntymästä alkaen ja se kulkee mukana aina kuolemaan saakka. Kinnusen (2001) mukaan seksuaalisuuden perusta rakentuu jo vauvana erilaisten tarpeiden tyydytyksestä, kuten esimerkiksi vanhempien antamasta kosketuksesta, lämmöstä ja läsnäolosta (s. 12). Muutokset, jotka tapahtuvat iän myötä sekä vaihtuvat elämäntilanteet luovat jatkuvasti muuttuvan tarpeen seksuaalitiedolle ja seksuaalikasvatukselle (Merelä, 2021, s. 36).

Tämä tutkielma keskittyy tutkimaan ja arvioimaan, millaisia opetusmateriaaleja seksuaalikasvatukseen varhaiskasvatuksessa tarjotaan. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan 0-6-vuotiaiden lasten suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetuksen ja hoidon muodostamaa pedagogisesti painottunutta kokonaisuutta (Opetushallitus). Tarkastelen sekä materiaaleja käytännön opetukseen sekä oppaita kasvattajille ja aikuisille. Kaikki tutkimuksessa esille tuleva opetusmateriaali on ilmaista ja saatavilla vapaasti verkosta tai kirjastoista. Pidän tärkeänä sitä, että materiaali on helposti saatavilla, mutta myös tutkittua ja perusteltua. Opettajat ja muut kasvattajat todennäköisemmin ottavat käyttöön materiaaleja, jotka ovat heti saatavilla. Haaveena on, että yhä useampi opettaja ja kasvattaja ymmärtäisi laadukkaan seksuaalikasvatuksen merkityksen lapsen itsetunnolle ja kehitykselle. Huomioitavaa on kuitenkin se, että seksuaalikasvatuksen tulisi olla jatkuvasti mukana arjessa, ei ainoastaan suunnitelmallisessa opetuksessa. Aiheiden käsittely materiaalien avulla auttaa herättelemään ajatuksia ja kysymyksiä. Perustelen tutkimuksessa myös sitä, miksi varhaiskasvatuksen seksuaalikasvatus on tarpeellista ja tärkeää. Lopussa pohdin myös seksuaalikasvatukseen liittyviä näkökulmia uskontojen ja kulttuurien näkökulmasta sekä käsittelen haasteita, mitä seksuaalikasvatukseen liitetään.

Avaan seksuaalisuuden sekä seksuaalikasvatuksen käsitteitä, kuten seksuaalioikeuksia sekä turvataitokasvatusta. Seksuaalikasvatuksessa tärkeintä on huomioida aina ikätaso ja

yksilöllisyys. Se tarkoittaa, että jokaisen lapsen ja nuoren kanssa käsitellään vain niitä asioita, jotka ovat ikätasoon nähden olennaisia tai yksilön kehitystaso huomioiden. Maailman terveysjärjestö eli WHO:n Euroopan aluetoimisto yhdessä Saksan liittovaltion terveyskasvatuskeskuksen kanssa (2010) julkaisi kokoelman, joka määrittelee seksuaalikasvatuksen standardeja Euroopassa ja näin ollen antaa suuntaviivoja, päättäjille, viranomaisille ja asiantuntijoille. Näiden standardien mukaan, seksuaalikasvatus sisältää seksuaalisuuden kognitiivisten, emotionaalisten, sosiaalisten, vuorovaikutteisten ja fyysisten näkökulmien oppimisen ja sisäistämisen. Lasten seksuaalikasvatuksen tavoitteena on tukea ja suojella seksuaalista kehitystä (WHO & BZgA, 2010, s. 19). Seksuaalikasvatus mahdollistaa riittävän ymmärryksen oman seksuaalisuuden kypsyysprosesseista, jotka jaetaan fyysisiin, henkisiin ja emotionaalisiin osa-alueisiin (Chairilsyah, 2019, s. 41). Seksuaalikasvatus vähentää seksuaaliseen kehitykseen yhdistettyä pelkoa ja ahdistusta (Chairilsyah, 2019, s. 41). Raisa Cacciatore, Pamela Kauppinen ja Susanne Ingman-Friberg (2016) määrittävät turvataitojen opettavan oikeanlaisesta kosketuksesta, itsensä suojelusta ja kehon arvokkuudesta. Jokaisen lapsen tulisi oppia kolmen kohdan sääntö, jonkin tilanteen tuntuessa epämurkavalta, sano ei, lähde pois ja kerro asiasta turvalliselle aikuiselle (Cacciatore, Ingman-Friberg, Kauppinen, 2016, s. 95).

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) määritellään lasten oikeuksia. Lasta tulee suojella ja edistää lasten oikeuksia hyvään ja turvalliseen lapsuuteen. Lasten tulee myös kokea itsensä ainutlaatuisena ja arvokkaan juuri sellaisenaan kuin on. Ihmisoikeuksia tulee kunnioittaa eikä kenenkään ihmisarvoa tule loukata. Henkilöstön tehtävänä on tukea lasten kasvua kohti ihmisyyttä, totuutta, hyvyttä, kauneutta sekä oikeudenmukaisuutta ja rauhaa (OPH, 2018, s. 20). Hetki sitten julkaistussa vuoden 2022 varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on lisätty myös, että lasten ikätasoista uteliaisuutta seksuaalisuuteen ja kehoon tulee ohjata kunnioittavasti (OPH, 2022, s. 32). Tämä on ensimmäinen kerta, kun seksuaalisuus mainitaan valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) kerrotaan tavoitteista, joissa lasten tulee saada tietoa oikeuksistaan turvalliseen elämään, arvostavaan kohteluun sekä koskemattomuuteen. Lasten kanssa yhdessä tutkitaan ja pohditaan arjen ympäristöihin sekä esiopetuksen oppimisympäristöihin liittyviä yleisimpiä psyykkisiä ja fyysisiä vaaran paikkoja. Tämä tukee lasten turvallisuuden tunnetta ja antaa heille rohkeutta pyytää ja hankkia apua sekä toimia turvallisesti yhteisessä arjessa (OPH, 2014, s. 38). Seksuaalikasvatuksen periaatteet tukevat sekä valtakunnallisen varhaiskasvatus suunnitelman että esiopetuksen

opetussuunnitelman perusteita ja tavoitteita ja siinä on suuri syy sille, että tämän aiheen käsittely ja tutkimus on tärkeää.

Väestöliiton sivuilla kerrotaan, että varhaiskasvatusikäisten lasten seksuaali- ja turvataitokasvatuksesta käytetään myös termiä kehotunnekasvatus. Kehotunnekasvatuksen tavoitteena on turvata lapsen hyvinvointia. Sen avulla käsitellään lasten kanssa tietoa kehosta, tunteista sekä oikeuksista (Väestöliitto). Seksuaalikasvatusta voidaan ajatella kattokäsitteenä, joka sisältää muun muassa turvataidot ja kehotunnekasvatuksen. Oman näkemykseni mukaan, on tärkeää tuoda seksuaalikasvatusta enemmän esille ja normalisoida ”seksuaalisuus”-termi. Palaan tähän aiheeseen vielä tarkemmin myöhemmin tutkimuksessani.

Yle julkaisi 29.7.2021 artikkelin ”*Seksuaalikasvatus pitäisi aloittaa jo päiväkodissa, sanoo terapeutti, joka näkee puutteellisen seksuaalikasvatuksen tulokset vastaanotollaan*”. Artikkelissa haastatellaan seksuaaliterapeutti Tiina Vilposta, joka on huolissaan suomalaisen seksuaalikasvatuksen laadusta. Vilposen mielestä seksuaalikasvatus tulisi aloittaa heti päiväkodissa. Erityisen ongelmallisena Vilponen pitää sitä, että varhaiskasvatuksen henkilökunta joutuu päivittäin vastailemaan lasten kysymyksiin esimerkiksi kehosta, mutta työntekijöillä ei ole riittävästi tietoa, saati sanastoa kertoa asiasta tarpeeksi kattavasti sekä ymmärrettävästi (Terävä, 2021).

Vilponen nostaa hyvän esimerkin varhaiskasvatuksen seksuaalikasvatuksen haasteista. Kasvattajat tarvitsevat enemmän tietoa ja koulutusta aiheesta. On vaikeaa opettaa ja käsitellä aihetta oikealla tavalla, josta tieto on vajavaista. Toinen puheeksi nostettava haaste on häpeä puhua aiheesta. Nykyiset ja aiemmat sukupolvet on opetettu ja kasvatettu siihen, että ei ole normaalia käsitellä seksuaalisuutta, varsinkaan lasten kanssa (Terävä, 2021).

2 Tutkimuksen toteutus

Tutkielma on laadittu aiheesta tehtyjen kirjojen, kansainvälisten artikkeleiden, opetusmateriaalien ja kokoomateosten pohjalta. Tutkielma on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena.

Alasuutari (2012) määrittää, että tutkimusta tehdessä tarvitaan selkeä tutkimusmetodi, jotta voidaan erottaa aineistossa ilmi tulevat havainnot tutkimuksen tuloksista. Tutkimusmetodi koostuu niistä tavoista, joita tutkija käyttää tuottaakseen havaintoja aiheesta sekä säännöistä, joiden valossa havaintoja voidaan muokata ja tulkita. Ilman määriteltyä metodologiaa voi käydä niin, että tutkimus muuttuu omien ennakkoluulojen todisteluksi ja näin ollen tutkimusaineisto voi muuttua kestävämmäksi (Alasuutari, 2012, s. 142).

2.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena on kartoittaa, millaisia opetusmateriaaleja seksuaalikasvatuksen tueksi tarjotaan. Pohdin materiaalien luotettavuutta ja soveltuvuutta varhaiskasvatukseen. Huomioitavaa on, että jotkin materiaalit tarjoavat tietoa seksuaalisuudesta alkaen vauvoista ja päättyen aikuisiin. Materiaaleista on siis tarkoitus tarkastella vain ohjeita alle kouluikäisten seksuaalikasvatukseen. Ikä- ja kehitystaso on osattava ottaa aina huomioon seksuaalikasvatuksen teemoja käsitellessä. Tutkimuksessa arvioidaan myös, kuinka perusteltua seksuaalikasvatus on varhaiskasvatus ikäisille lapsille.

Tutkimukseni aiheen valinta lähti pohdinnasta, jossa alle kouluikäisten seksuaalikasvatus on vähäistä tai jopa täysin olematonta. Varhaiskasvatuksen opettajan koulutuksessa seksuaalikasvatusta käsitellään vain niukasti ja silti opettajien pitäisi osata käsitellä seksuaalisuuden ulottuvuuksia lasten kanssa ja tarjota tietoa heidän oikeuksistaan. Nykyään eri tahot tarjoavat kuitenkin yhä laajemmin erilaisia materiaaleja kasvattajien tueksi aiheen käsittelyyn. Tutkimuksen tarkoituksena on tutkia seksuaalikasvatuksen tueksi tuotettuja materiaaleja sekä perusteluja varhaisiän seksuaalikasvatukselle.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaisia materiaaleja varhaiskasvatuksen opettajille tarjotaan seksuaalikasvatuksen tueksi?
2. Millä tavalla varhaisiän seksuaalikasvatusta perustellaan?

2.2 Aiheen valinta

Itselle oikean aiheen valinnassa pidetään tärkeänä sitä, että se on kiinnostava, mutta eroaa kuitenkin jonkin verran omasta kokemuspöiristä (Eskola & Suoranta, 1998, s. 59). Halutaan siis, että aihe jaksaa kiinnostaa läpi tutkimuksen, mutta aihe ei ole kuitenkaan liian läheinen itselle, jotta siihen on mahdollista ottaa riittävää etäisyyttä ja pitää aiheen tarkastelu monipuolisena (Eskola & Suoranta, 1998, s. 59). Hanna Vilkka (2021) kertoo, että omaa ajattelua aiheesta kannattaa verrata jo tehtyihin tutkimuksiin, julkiseen keskusteluun aiheesta ja tutkittavaa asiaa koskeviin teorioihin. Vertailu auttaa antamaan näkemyksen siitä, onko aiheesta tarpeellista kerätä lisää aineistoa (Vilkka, 2021, s. 279). Seksuaalikasvatus on ajankohtainen aihe ja erityisen uusi ja näin ollen haastava aihe varhaiskasvatuksen kontekstissa. Tutkimustiedon vähyys antaa jopa hälyyttävää tietoa siitä, että tutkimusta tulisi ehdottomasti tehdä lisää.

Seksuaalikasvatuksen merkitys on painottunut itselleni vasta viime vuosina. Olen kiinnittänyt huomiota siihen, kuinka vajavaista seksuaalikasvatus on ollut ja on edelleen. Me aikuiset liitämme seksuaalisuuteen ja siitä puhumiseen paljon häpeää, jota tiedostaen ja tiedostamatta siirrämme lapsille. Tämä lisää haasteita seksuaalikasvatukseen ja myös niitä on syytä pohtia. Terve seksuaalisuus tukee kokonaisvaltaista hyvinvointia, on siis huolestuttavaa, että näin moniulotteinen osa ihmisyyttä käytännössä sivuutetaan täysin. Laadukkaalla seksuaalikasvatuksella on elinikäisiä vaikutuksia esimerkiksi itsetunnon ja kehonkuvan muotoutumisessa. Mielestäni näiden faktojen takia aihe on syytä nostaa esille ja saada lisää tutkimustietoa. Jos emme koskaan riko omia käsityksiä ja opittuja ajatusmalleja, kuinka voisimme kehittyä? Näiden pohdintojen valossa päätin valita tämän aiheen ja tahdon tutkia aihetta lisää, jotta tulevaisuudessa pystyn laadukkaasti ja tavoitteellisesti puhumaan seksuaalikasvatuksesta työssäni.

2.3 Kirjallisuuskatsaus

Erilaisilla tutkimusmenetelmillä on kaikilla omat ominaispiirteensä, vahvuutensa sekä rajoitteet (Juuti & Puusa, 2020, s. 229). Tutustuminen erilaisiin menetelmiin auttaa tutkijaa valitsemaan eniten omaa tutkimustaan vastaavan sekä tilanteeseen ja tavoitteisiin sopivimman aineistonkeruumenetelmän (Juuti & Puusa, 2020, s. 229).

Salmisen (2011) mukaan, kirjallisuuskatsaus on metodi ja tutkimustekniikka, jolla tutkitaan jo tehtyä tutkimusta. Sen avulla kootaan yhteen tutkimuksien tuloksia, joita käytetään taas perustana uusille tutkimustuloksille. Kirjallisuuskatsaukset voidaan jakaa neljään eri perustyyppiin; kuvaileva, systemaattinen, kvalitatiivinen meta-analyysi sekä kvantitatiivinen meta-analyysi (Salminen, 2011, s. 1). Metodina tässä tutkielmassa käytän kuvailevaa kirjallisuuskatsausta, ja sen takia en paneudu muihin kolmeen perustyyppiin tarkemmin.

Salminen (2011) määrittelee kuvailevan kirjallisuuskatsauksen yleisimmäksi perustyyppiksi ja kertoo sen ominaispiirteistä. Sille ominaista on se, että se on enemmän yleiskatsaus, eikä se sisällä tiukkoja ja tarkkoja sääntöjä. Käytettävät aineistot voivat myös olla laajempia. Täytyy kuitenkin pitää huolta, että tutkittava aihe pystytään kuvaamaan laaja-alaisesti sekä tarvittaessa määrittelemään tutkittavan aiheen ominaisuuksia. Ominaista on myös väljemmät tutkimuskysymykset, kuin verrattuna systemaattiseen katsaukseen tai meta-analyysiin. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on itsenäinen metodi, mutta sen nähdään myös tarjoavan uusia tutkittavia ilmiöitä ja aiheita systemaattista kirjallisuuskatsausta varten (Salminen, 2011, s. 6).

2.4 Aineiston analyysimenetelmä

Käytin tutkimukseni aineiston analyysimenetelmänä sisällönanalyysiä. Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan, sisällönanalyysiä kuvaillaan perusanalyysimenetelmänä, jota on mahdollista käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Sisällönanalyysi voidaan laskea omaksi yksittäiseksi metodikseen, mutta sitä voidaan ajatella myös väljänä teoreettisena kehyksenä, joka on mahdollista liittää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 103). Aineistolähtöinen analyysi tarkoittaa, että siinä pyritään luomaan tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus. Konkreettisesti se tarkoittaa, että analyysiyksiköt valitaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaan (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 108). Tässä tutkimuksessa analyysiyksiköitä ovat seksuaalikasvatuksen tueksi tuotetut materiaalit ja analysoin materiaalien luotettavuutta ja käyttökelpoisuutta varhaiskasvatukseen.

2.3 Aineiston keruu ja luotettavuus

Tutkimuksen aineisto ja lähdemateriaali on kerätty 2000-luvun jälkeen tuotetuista tutkimuksista ja kirjallisuudesta. Suurin osa lähteistä on suomenkielisiä ja pienempi osa kansainvälisiä. Koin, että tutkimustani tukee suomen kielellä tuotettu materiaali, sillä aiheeseen liittyy haasteita jo muutenkin. Vertaisarvioituja artikkeleita ja tutkimuksia löysin Ebsco ja Oula-Finna

hakukoneita käyttämällä. Englannin kielellä käytin hakusanoja ”sexual education” ja ”early childhood”. Tutkimusaineiston luotettavuutta arvioin tekijöiden asiantuntijuuden, varhaiskasvatuksen käyttökelpoisuuden ja seksuaalikasvatuksen periaatteiden näkökulmasta.

3 Teoreettinen viitekehys ja käsitteet

Teoreettinen viitekehys toimii apuna määriteltäessä millaista aineistoa kannattaa kerätä ja mitä menetelmää tutkimuksessa käytetään (Alasuutari, 2012, s. 144). Alasuutari (2012) jatkaa tämän toimivan myös päinvastoin, sillä aineiston luonne voi myös asettaa rajat teoreettiselle viitekehykselle ja määrittää metodit. Laadullisen tutkimuksen haasteena voi kuitenkin olla se, että luonteenomaisesti haluamme katsella ja käänellä ilmiötä monelta eri kantilta. Tästä syystä on kerättävä sellaista aineistoa, joka tekee monenlaiset tarkastelut mahdollisiksi (Alasuutari, 2012, s. 144).

Tutkimukseni keskeisimmät käsitteet ovat seksuaalikasvatus, seksuaalisuus, seksuaalioikeudet ja turvataidot. Opettajan on ymmärrettävä mitä ulottuvuuksia seksuaalisuus sisältää, jotta sitä olisi mahdollista käsitellä lasten kanssa lasten kielellä.

3.1 Seksuaalisuus

Aikuisenkin on vaikea selittää termi ”seksuaalisuus”, juuri sen moniulotteisen luonteen takia. Ihmisluontoon kuuluu se, että epätietoisuus asioista voi herättää pelkoa. WHO:n (2010) standardeissa määritellään, seksuaalisuus osana ihmisyyttä jokaisessa elämän vaiheessa ja se käsittää sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuoliroolit, seksuaalisen suuntautumisen, mielihyvän, eroottiset ulottuvuudet, sukupuoli-suhteet ja lisääntymisen. Seksuaalisuus ilmenee moniulotteisesti, esimerkiksi ajatuksina, asenteina, käyttäytymisenä, haluina ja suhteina. Seksuaalisuus kätkee sisäänsä paljon ulottuvuuksia ja siksi jokainen ihminen ei koe tai ilmennä niitä kaikkia. Seksuaalisuuden kanssa vuorovaikutuksessa olevina alueina nähdään myös psykologiset, biologiset, sosiaaliset, taloudelliset, eettiset, poliittiset, historialliset, lailliset, uskonnolliset ja hengelliset tekijät (WHO & BZgA, 2010, s. 16). Kaiken kaikkiaan seksuaalisuus on kokonaisvaltainen osa ihmisen hyvinvointia ja terveyttä (Khilström, 2020, s. 22).

3.2 Seksuaalioikeudet

WHO (2010) määrittelee seksuaalioikeuksia ja sen sisältöjä. Seksuaalioikeuksilla tarkoitetaan oikeutta saada tietoa ja valistusta. Seksuaalioikeudet pitävät sisällään ihmisoikeudet, jotka on määritetty kansallisissa lainsäädännöissä ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Seksuaalioikeudet määräävät, että ihmisillä iästä riippumatta on oikeus ilman pakottamista,

riistoa ja väkivaltaa kehittää paras saavutettavissa oleva seksuaaliterveyden tila, mikä sisältää mahdollisuuden käyttää aiheeseen liittyviä terveydenhoito-palveluja. Lapsille kuuluvia oikeuksia ovat myös oikeus saada ja etsiä seksuaalisuuteen liittyvää informaatiota, saada laadukasta seksuaalikasvatusta, fyysiseen koskemattomuuteen (WHO & BZgA, 2010, s. 17). Ilmosen ja Korhosen mukaan, lapsi ei tiedä omaan kehoonsa liittyvistä oikeuksista, ellei niitä hänelle kerrota. Lasten seksuaalioikeudet ovat siis aina aikuisten velvollisuuksia.

3.3 Seksuaalikasvatus

Seksuaalikasvatuksen tavoitteena on tukea ja suojella seksuaalista kehitystä (Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA, 2010, s. 19). Seksuaalikasvatuksen tulisi antaa lapsille ja nuorille ne tiedot, taidot ja arvot, joita he tarvitsevat ymmärtääkseen omaa seksuaalisuuttaan ja nauttiakseen siitä. Tämä auttaa myös luomaan turvallisia ja tyydyttäviä suhteita sekä ymmärrystä ottaa vastuuta omasta ja muiden seksuaalisesta hyvinvoinnista. Seksuaalikasvatuksen tulee myös ehkäistä seksuaalisia ongelmia ja tarjota ongelmiin ratkaisuja (Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA, 2010, s. 19).

Eriyisiantuntija Katriina Biljuschkin (2015) avaa seksuaalikasvatuksen neljä eri tasoa, joita ovat valistus, opetus, ohjaus ja neuvonta. Valistus on tarkoitettu tehtäväksi suuremmalle yleisölle ilman, että tiedonjakaja keskustelee vastaanottajan kanssa. Opetuksessa mukaan saadaan dialogi, mikä mahdollistaa tarkemman tiedon ymmärtämisen sekä opetuksessa on mahdollista käyttää monenlaisia menetelmiä. Ohjaus on toiminnallisempaa ja kohtaamiset voivat olla epämuodollisempia kuin verrattuna opetukseen. Neuvonnassa keskustellaan vain yhden tai kahden ihmisen kanssa kerrallaan ja tapaamiset ovat toistuvia ja niissä keskitytään samojen aiheiden äärelle. Jaottelun voi jakaa myös viralliseen tai epäviralliseen seksuaalikasvatukseen. Lapsen, nuoren ja aikuisen lähipiiri voi tehdä epävirallista seksuaalikasvatusta ja ammattikasvattajat ja opettajat virallista (Bildjuschkin, 2015, 14).

3.3.1 Varhaislapsuuden seksuaalisuus ja seksuaalikasvatus

Lasten seksuaalisuus kehittyy portaittain ja ensimmäisinä vuosina rakennetaan perusta koko ihmisen kehittyvälle seksuaalisuudelle (Ingman-Cacciatore, 2016, s. 25). Pieni lapsi elää vuorovaikutuksessa vanhempiansa kanssa ja vanhemmilta saatu kosketus ja hellyys opettaa

lapsen tuntemaan itsensä ja kehonsa arvokkaana ja hyväksyttynä (Kinnunen, 2001, s. 17). Kinnunen (2001) avaa, kuinka lasten seksuaalisuus kehittyy. Ensimmäisinä ikävuosinaan lapsi oppii ihmissuhdetaitoja vastavuoroisen rakkauden, ilon, antamisen ja saamisen kokemuksista. Vanhemman ja lapsen välinen molemminpuolinen ilo ja läheisyyden tuoma turva antaa pohjan lapsen seksuaalisen identiteetin kehittymiselle (Kinnunen, 2001, s. 16). Hyvistä kokemuksista lapsi ammentaa voimaa kasvattaa tervettä seksuaalisuutta. Lapsi alkaa luonnollisesti tutkia omaa kehoansa ja sen ominaisuuksia, näin ollen sukuelimiin tutustuminen on myös normaalia, mutta on tärkeää myös opettaa lapselle, että niihin tutustuminen ja tutkiminen on hyvä tehdä omassa rauhassaan. Kinnunen (2001) jatkaa, että kotona lapselle tulisi opettaa myös oikeat nimitykset kaikille kehonosille – myös sukuelimille. On myös luonnollista, että jossain vaiheessa tytöt ja pojat alkavat ihmetellä eroavaisuuksia kehoissaan (Kinnunen, 2001, s. 17-18). Erilaiset lastenkirjat aiheesta auttavat aikuisia käsittelemään näitä yhdessä lasten kanssa (Kinnunen, 2001, s. 19-20).

Seksuaalikasvatuksen avulla lapsi oppii turvataitoja, suojautumaan seksuaaliväkivallalta ja kertomaan turvalliselle aikuiselle, jos jokin teko tai tapahtuma on loukannut lapsen rajoja tai oikeuksia (Kihlström, 2020 s. 24). Kihlström (2020) suosittelee seksuaalikasvatuksen aloitettavan jo odotusaikana. Vanhempien tunnetaidot ja kyky puhua intiimeistä asioista näyttelee suurta roolia lapsen terveen seksuaalisuuden kehityksessä. Lapsi tarvitsee aikuisia, jotka kuuntelevat, kysyvät ja antavat oikeaa tietoa (Kihlström, 2020, s. 24).

3.3.2 Kehotunnekasvatus

Väestöliitto määrittelee kehotunnekasvatuksella tarkoitettavan varhaislapsuuden seksuaali- ja turvataitokasvatusta. Sen tavoitteena on antaa lasten tasoista tietoa heidän kehoistaan, tunteistaan ja oikeuksistaan. Kehotunnekasvatus termiä pidetään lievempänä terminä seksuaalikasvatuksesta ja sen ajatellaan kuvaavan paremmin pienten lasten kehitystä ja tarpeita. Seksuaalisuus termi herättää voimakkaita tunteita, minkä takia on kehitelty kehotunnekasvatus ja sen sisällöt (Väestöliitto). Puhutaan sitten seksuaalikasvatuksesta tai kehotunnekasvatuksesta, tärkeintä on, että lapsi saa tarvittavaa tietoa omasta kehostaan ja seksuaalisuudestaan.

3.4 Turvataitokasvatus

Turvataitokasvatuksen oppimateriaalin luoneet Lajunen, Andell, Jalava, Kemppainen, Pakkanen ja Ylenius-Lehtonen (2006) määrittelevät turvataitokasvatuksen perusteita ja tavoitteita. Turvataitokasvatuksen lähtökohtana on vahvistaa ja laajentaa lasten käsityksiä omista voimavaroistaan sekä tarjota selviytymiskeinoja. On tärkeää kuitenkin muistaa, että vaikka lapsille tarjotaan keinoja itsestään huolehtimiseen, on vastuu lasten turvallisuudesta aina huoltajilla ja muilla kasvattajilla. Turvataitokasvatus pääsee oikeuksiinsa, kun se toteutetaan yhteistyössä kotien ja moniammatillisen työryhmän kanssa. Lasta tulee suojella kasvua ja kehitystä haittaavilta tekijöiltä, kuten seksuaaliselta ahdistelulta ja hyväksikäytöltä, väkivallalta sekä kiusaamiselta. Lapsille tulee opettaa omista oikeuksistaan turvassa olemiseen, huolenpitoon sekä fyysiseen koskemattomuuteen (Lajunen, Andell, Jalava, Kemppainen, Pakkanen, Ylenius-Lehtonen, 2006, 14). Jos lapsi ei ymmärrä ja tiedä omista oikeuksistaan, voi se johtaa siihen, että lapsi ei osaa käsittää ja kertoa, jos häntä kohdellaan kaltoin.

Turvataidot opettavat lapsille tärkeää tietoa omista rajoista. Vanhempien ja ammattilaisten tulisi tukea lasten omien rajojen säilymistä pienilläkin teoilla. Tällaisia tekoja ovat esimerkiksi opetus siitä, että ketään ei ole pakko halata tai pitää kädestä ja kosketukseen tulisi pyytää aina lupa. Taidot suojautua ja ymmärrys toisen kehon kunnioittamisesta on suuri osa seksuaalisen ahdistelun sekä seksuaaliväkivallan ehkäisyssä.

3.4.1 Lasten seksuaaliväkivalta

Bildjuschkin, Ewalds, Hietämäki, Kettunen, Koivula, Mäkelä, Nipuli, October, Peltonen ja Siukola (2020) määrittelevät seksuaaliväkivallan määritelmiä, etenkin lapsiin kohdistuvan. Seksuaaliväkivalta on väkivallan muoto, joka ilmenee henkilön seksuaalisen koskemattomuuden tai itsemääräämisoikeuden tahallisen loukkauksena. Lapsiin kohdistuva seksuaalinen väkivalta tarkoittaa tilanteita, jossa vanhempi henkilö käyttää lasta omiin seksuaalisiin tarpeisiin tai tarpeeseen satuttaa tai alistaa lasta. Tällaiset teot ovat aina lapselle väkivaltaa ja sen takia onkin ongelmallista puhua lapsen hyväksikäytöstä. Teoissa huomioidaan erityisesti lapsen ja tekijän ikäero sekä missä kehitysvaiheessa lapsi on (Bildjuschkin, Ewalds, Hietämäki, Kettunen, Koivula, Mäkelä, Nipuli, October, Peltonen & Siukola, 2020, s. 9). Seksuaalisuuteen liittyvien aiheiden ollessa edelleen vaiettuja jää edelleen suuri osa seksuaaliväkivallasta koskevista tapahtumista tulematta ilmi (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2007, s. 119). Edes lisääntyvä globaali tietoisuus ei estä asian kieltämistä

(Briggs, 2014, s. 17). Edelleen seksuaalisia hyväksikäyttäjiä ajatellaan uhreille tuntemattomina ihmisinä, mutta useissa tapauksissa hyväksikäyttäjä voi olla joku lapsen lähipiiristä, kuten koulusta tai kotoa (Briggs, 2014, s. 17).

4 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineisto sisältää kahdeksan erilaista materiaalia, jotka käsittelevät seksuaalikasvatusta. Materiaalit sisältävät tietoa lasten seksuaaliterveydestä, tunne- ja turvataidoista, lasten oikeuksista sekä kehosta. Seitsemän materiaaleista on suomenkielisiä ja yksi englanninkielinen. Avaan materiaalien sisältöjä ja niiden tuottajia sekä kirjoittajia.

4.1 Olen ainutkertainen – lapsen seksuaaliterveydestä sarjakuvien

Eerika Sippel (2019) on koonnut kirjan, joka tarjoaa kasvattajille tietoa ja materiaaleja seksuaalikasvatuksesta ja seksuaaliterveydestä. Sippel on ammatiltaan terveydenhoitaja, seksuaalineuvoja ja seksuaaliterapeutti. Kirjasta löytyy sarjakuvia, joita voi tutkia yhdessä lasten kanssa sekä tietoa ja kysymyksiä kasvattajan oppimisen tueksi.

Nostan kirjasta esille muutamia osa-alueita, joita olisi tärkeää käsitellä varhaiskasvatusikäisten lasten kanssa. Sippel (2019) määrittelee yhdeksi osa-alueeksi ”*Minun kehoni*”. Hän toteaa, että oma keho kiinnostaa ja herättää lapsissa uteliaisuutta aivan luonnostaan. Lapsi osaa arvostaa jokaista oman kehonsa osaa ja kasvattajien tulisi vahvistaa tätä ajattelua lapsen kasvaessa ja kehittyessä (Sippel, 2019, s. 18). Sippelin (2019) mukaan lapsille on tärkeää opettaa jo pienestä pitäen kaikkien kehon osien nimet, jotta lapsi oppii pitämään jokaista osaansa tärkeänä ja arvokkaana. Hän jatkaa, että lapsi hämmentyy jos joistakin kehon osista käytetään epämääräisiä termejä tai ne sivuutetaan kokonaan. Sukupuolielimet ovat yleensä niitä osia, joista keskustelua vältetään. Lapsi ei osaa hävetä kehoaan tai sen osia, aikuiset ovat niitä ketkä sen opettavat. Kasvattajan antamaa esimerkkiä ei voi väheksyä (Sippel, 2019, s. 18-19). Kirjassa jatketaan aiheen käsittelyä pohdintaa herättelevillä kysymyksillä, kuten ”Ovatko jotkin kehon osat vaikeita nimetä?” sekä ”Miten sinulla on tapana puhua omasta kehostasi?” (Sippel, 2019, 20-21).

Toinen kirjan osa-alue on ”*Ihastumisen riemua*”. Sippelin (2019) mukaan lapset ovat tunteissaan ehdottomia ja välittömiä. Varhaislapsuus on aikaa, jolloin tunteita koetaan, opetellaan sanoittamaan ja harjoitellaan niiden käsittelyä. Tunteiden avulla lapsi oppii ymmärtämään ja arvostamaan itseään sekä oma minäkäsitys vahvistuu. Sippel (2019) kertoo, miten lasten ihastuminen ilmentyy ja kuinka siihen tulee reagoida. Ihastumisen tunne koetaan positiivisena ja voimakkaana. Sitä tulee kunnioittaa ja antaa sille tilaa. Ihastumisen tunne voi näkyä esimerkiksi halauksina, pussaamisena, tuijottamisena tai seuraamisena. Lapsi ei

välttämättä saa ihastukseltaan toivottua vastakaikua, mikä voi johtaa pettymykseen. Tässä tilanteessa aikuisen apu on tärkeä, jotta lapsi oppii käsittelemään myös pettymyksen aiheuttamaa tunnekuohua. Lapsen kanssa on tärkeää käsitellä, millä tavoin omia tunteitaan voi ilmaista ilman, että loukkaa toisten rajoja. Fyysiseen kosketukseen tulee aina pyytää lupa ja tätä kautta lapset oppivat kunnioittamaan toisten tunteita ja rajoja (Sippel, 2019, 30-31).

Kirja käsittelee monipuolisesti lasten seksuaalisuuteen liittyviä teemoja. Yhteistä kaikissa aiheissa, on aikuisen antaman tuen, ymmärryksen sekä häpeilemättömyyden tarve. Aikuisten tulee pohtia omia käsityksiä ja näkemyksiä näihin aiheisiin, jotta lasten kanssa aiheiden käsittely olisi helpompaa. Arvioin tämän materiaalin erittäin käyttökelpoiseksi, siihen on valittu vain oleelliset aiheet ja valmiit sarjakuvat ja kysymykset herättelevät keskustelemaan aiheesta yhdessä lasten kanssa.

4.2 Turvataitoja lapsille: Turvataitokasvatuksen oppimateriaali

Lajunen, Andell, Jalava, Kemppainen, Pakkanen ja Ylenius-Lehtonen (2006) ovat laatineet Turvataitoja lapsille -materiaalin ja se on tarkoitettu varhaiskasvatukseen, koulun ja perheiden kanssa tehtävään yhteistyöhön. Materiaali kokoaa yhteen tietoa ja perusteita turvataitokasvatuksesta sekä kokonaisia turvataitotunteja eri teemoineen; Minä olen arvokas ja ainutlaatuinen, olemme hyviä kavereita ja kyllä minä pärjään. Lisäksi materiaalista löytyy muun muassa toimintaohjeita, jos epäily herää lapsen kaltoinkohtelusta, kalvopohjia jossa jaetaan tietoa turvataitokasvatuksen tavoitteista, toteuttamisesta ja teemoista sekä ohjeet keskusteluillan järjestämisestä vanhemmille (Lajunen, Andell, Jalava, Kemppainen, Pakkanen & Ylenius-Lehtonen, 2006).

Minä olen arvokas ja ainutlaatuinen – teeman tarkoituksena on antaa lasten tutustua itseensä ja toisiinsa. Lapset pääsevät tutkimaan omia piirteitään, mieltymyksiään, vahvuuksiaan ja omaa lähipiiriään. Jakson avulla pyritään edistämään lasten itsetuntemusta, itseluottamusta ja itsearvostusta sekä turvallisuuden kokemusta. Kun lapsi tunnista omat yksilölliset tarpeensa ja tunteensa, hän kykenee suojelemaan myös itseään. Tunnetaidot auttavat lasta ymmärtämään, jos jokin tilanne tuntuu hämmäntävältä, pelottavalta tai turvattomalta. Tunnetaitojen opettelu kuuluu olennaisena osana turvataitokasvatukseen. Tunteet voidaan nähdä sisäisinä viesteinä, jotka auttavat tunnistamaan hyvät tilanteet ja vaaran paikat (Lajunen, Andell, Jalava, Kemppainen, Pakkanen & Ylenius-Lehtonen, 2006, s. 52).

Olemme hyviä kavereita – teema pohtii ystävyyttä ja yhdessä oloa. Tavoitteena on vahvistaa yhteenkuuluvuuden tunnetta ja turvallisuutta erilaisissa ryhmissä sekä ehkäistä kiusaamista. Hyvät vuorovaikutustaidot ja ihmissuhteet suojaavat lasta ajautumasta hyväksikäyttöihin ja altistaviin suhteisiin. Aikuisen ohjauksen ja kasvatuksen avulla ehkäistään myös lasta itseään tulemasta hyväksikäyttäjäksi tai väkivaltaiseksi (Lajunen, Andell, Jalava, Kemppainen, Pakkanen & Ylenius-Lehtonen, 2006, s. 104).

Viimeinen teema kulkee nimellä ”Kyllä minä pärjään”. Jakso käsittelee erilaisia kosketuksia sekä selviytymistaitoja Jaksossa opetellaan lasten oikeuksista turvallisuuteen, fyysiseen koskemattomuuteen sekä hoitoon ja huolenpitoon. Turvataidot opettavat myös lapsia varautumaan houkuttelun, ahdistelun, väkivallan ja häirinnän varalta ja näissä tilanteissa kääntyvän aina turvallisen aikuisen puoleen. Omista rajoista oppiminen auttaa lasta ymmärtämään oman kehonsa arvokkuuden ja omat oikeudet (Lajunen, Andell, Jalava, Kemppainen, Pakkanen & Ylenius-Lehtonen, 2006, s. 142). Turvataitokasvatuksen varmasti yleisin opetettava ohje on kolmen kohdan sääntö; sano ei, lähde pois ja kerro turvalliselle aikuiselle (Lajunen, Andell, Jalava, Kemppainen, Pakkanen & Ylenius-Lehtonen, 2006, s. 202).

Materiaali on erittäin laaja ja monipuolinen ja se löytyy myös vapaasti verkosta. Valmiita opetustuokioita, leikkejä ja pelejä on mahdollista eriyttää, jotta opettavien lasten ikä- ja kehitystaso tulee huomioitua. Materiaalin on koonnut moniammatillinen työryhmä, johon kuuluu psykologi ja psykoterapeutti Kaija Lajunen, luokanopettaja ja erityisopettaja Minna Andell, luokanopettaja Leena Jalava, psykologi Kaija Kemppainen, varhaiskasvatuksen opettaja Marjo Pakkanen ja erityisluokanopettaja Mirja Ylenius-Lehtonen. Moniammatillinen työryhmä takaa sen, että materiaali on laadukkaasti toteutettu ja siinä on hyödynnetty monialaista asiantuntijuutta.

4.3 Keho on leikki - Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä

Keho on leikki – kirja on Susanne Ingman-Fribergin ja Raisa Cacciatoren (2016) tekemä toimitettu teos. Ingman-Friberg on Väestöliiton tutkija, joka on ollut vuodesta 2015 projektikoordinaattorina alle kouluikäisten lasten seksuaaliterveyden tutkimuksessa. Cacciatore on aiemmin toiminut neuvolalääkärinä, työterveyshuollossa sekä lääkärinä seksuaaliterveyden parissa. Myöhemmin hän on työskennellyt Väestöliiton asiantuntijalääkärinä ja Vanhemmuuskeskuksen johtajana (Cacciatore & Ingman-Friberg, 2016).

Kirja tarjoaa ammattilaisille tietoa siitä, mistä alle kouluikäisten lasten seksuaalisuudessa ja seksuaalikasvatuksessa on kyse. Kirjasta löytyy myös käytännön esimerkkejä ja muuta materiaalia seksuaalikasvatuksen toteuttamiseen. Tiedot ja ohjeet perustuvat suurimmaksi osaksi tutkimuksiin ja WHO:n vuonna 2010 julkaisemaan Euroopan seksuaalikasvatuksen standardeihin (Cacciatore & Ingman-Friberg, 2016, 11).

Yksi kirjan artikkeleista käsittelee tietoa sukupuolista ja sukupuolisensitiivisyydestä. Saloheimo (2016) puhuu sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta, mikä tarkoittaa jokaisen lapsen oikeutta ilmentää erilaisin tavoin omaa sukupuoltaan sen sijaan, että vahvistettaisiin stereotyyppisiä sukupuolirooleja (Saloheimo, 2016, s. 150). Hän jatkaa, että biologisesti määriteltäessä sukupuolet ovat selkeät, mutta on otettava huomioon, kuinka sukupuoli ilmenee sosiaalisesti, kulttuurillisesti sekä rakenteellisesti. Biologinen sukupuoli ei siis aina määritä sitä, mitä jokainen tahoillaan tuntee itsestään ja kehostaan. Vanhempien ja kasvattajien tavallinen ajatus on ollut se, että lasten tulisi toimia sukupuolelleen stereotyyppisellä ja oletetulla tavalla tai muutoin heitä on syytä ohjata toimimaan toisin tai rankaista (Saloheimo, 2016, s. 148). Hän jatkaa, että nykypäivänä tästä ajattelumallista on pyritty pois, sillä tästä seurauksena on se, että lapsi alkaa halveksua vastakkaista sukupuolta, koska lapsi ymmärtää käsityksen, että on väärin tai noloa leikkiä stereotyyppisesti ajateltuna toisen sukupuolen leikkejä ja olemista (Saloheimo, 2016, s. 149-150). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) alleviivataan, että varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Lapsia opetetaan ja rohkaistaan tekemään valintoja ja päätöksiä ilman sukupuoleen tai muihin asioihin liitettyjä stereotyyppisiä käsityksiä (Opetushallitus, 2018, s. 30). Henkilöstön on reagoitava hienotunteisesti ja johdonmukaisesti lasten keskinäiseen vuorovaikutukseen, jos siellä ilmenee eriarvoistavaa puhetta ja tekoja (Opetushallitus, 2018, s. 31). Teos tarjoaa siis perusteltua tietoa esimerkiksi sukupuolisensitiivisyydestä opettajille ja muille kasvattajille.

4.4 Peruskurssi ja työkalut kehotunnekasvatukseen

Väestöliitto tarjoaa ”Peruskurssi ja työkalut kehotunnekasvatukseen”-kurssin, josta ilmenee millä tavalla ammattilaisia ohjeistetaan 0-7-vuotiaiden seksuaalikasvatuksen toteuttamiseen. Termi kehotunnekasvatus viittaa pienten lasten seksuaalikasvatukseen (Väestöliitto). Kurssi on tarkoitettu tehtäväksi omatoimisena ja se sisältää ohjeita, tehtäviä ja videoita seksuaalikasvatuksesta kiinnostuneille ammattilaisille. Kurssi tarjoaa materiaalia, kuinka käsitellä lasten kanssa esimerkiksi omaa kehoa, seksuaalisuutta, oikeuksia ja tunteita. Kurssin

keskeisiä käsitteitä ovat muun muassa; keho, kehitys, läheisyys, itsetunto, ympäristö, tunteet, terveys, lisääntyminen, normit ja oikeudet.

Kurssin videomateriaalit käsittelevät esimerkiksi ikä- ja kehitystasoon sopivaa tietoa, aikuisten häpeää, puheeksi ottamista, lapsen kehittyvää itsetuntoa, turvataitoja, kulttuurien huomioimista ja unnutusta. Kurssi sisältää myös materiaalia ammattilaisten lisäksi myös vanhemmille. Yhtenä tärkeänä pointtina tästä materiaalista haluan tuoda esille vanhempainiltamallin kehotunnekasvatukseen, jossa annetaan selkeät ohjeet ammattilaisille, kuinka suunnitella ja toteuttaa vanhempainilta, jossa keskustellaan ja perustellaan seksuaalikasvatusta (Väestöliitto). On todennäköisempää, että vanhemmat eivät vastusta varhaiskasvatuksessa tapahtuvaa seksuaalikasvatusta, jos he saavat riittävästi tietoa ja perusteluja sen tarpeellisuudesta ja toteutuksesta. Tällä tavalla varmistetaan varhaiskasvatuksen ja vanhempien välinen sujuva keskusteluyhteys haastavistakin aiheista.

4.5 Puheeksi ottamisen - kortit

Väestöliitto tarjoaa ammattilaisille tarkoitetut Puheeksi ottamisen - kortit, jotka toimivat apuvälineenä seksuaali- ja kehotunnekasvatuksen käsittelyssä. Materiaali sisältää kortit sekä niiden käyttöön opastavan ohjekirjan. Kortteja suositellaan käytettäväksi erityisesti esiopetukseen, mutta nähdäkseni ne eriytettynä sopivat nuoremmillekin. Kortteja suositellaan opetuskäyttöön, esimerkiksi vasukeskusteiluhin ja pienryhmätoimintaan (Väestöliitto).

Materiaali sisältää 21 erilaista korttia, jotka liittyvät lasten seksuaalikasvatukseen. Korteista löytyy kuvia eri tilanteista, kuten esimerkiksi vessassa käymisestä, lapsen syntymisestä, kehon tutkimisesta ja ystävyydestä. Ohjekirja sisältää yksilölliset ohjeet jokaisen kortin aiheiden läpikäymiseen. Kortteja on tarkoitus tutkia yhdessä aikuisten tai lasten kanssa. Jokainen voi itse tutkia kuvia ja valita, mistä haluaisi tietää lisää. Myös aikuisten on lupa ihmetellä, tutkia ja oppia (Väestöliitto).

Lapset ovat luontaisesti kiinnostuneita kaikesta ympärillään ja lapset eivät osaa häpeillä seksuaalisuuteen liittyviä aiheita, jos ei heille sitä opeteta. Parhaimmillaan aikuisen ja lapsen väliset keskustelut ja pohdinnat seksuaalisuudesta rikastavat molempien maailmaa.

4.6 Vauvasta naperoiseksi - pienten lasten seksuaaliterveydestä

Vauvasta naperoiseksi on Väestöliiton tuottama opas pienten lasten seksuaaliterveydestä. Opas käsittelee 0-6 vuotiaiden seksuaalista kehitystä, omaan kehoon tutustumista sekä leikin kautta elämään tutustumista sekä etenkin aikuisen roolia lapsen seksuaalisuuden tukijana. Opas tarjoaa tietoa, kuinka käsitellä lasten seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä ja huomioi jokaisen perheen omat arvot ja kasvatuskulttuurin (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2000). Opas jakautuu lasten seksuaaliterveyden, aikuisen merkitykseen lapsen seksuaaliterveyden tukemisessa, lasten eri kehitysvaiheiden seksuaalisuuteen, tyttöjen ja poikien eroavaisuuksiin, 3-5-vuotiaiden seksuaalisuuteen sekä seksuaalisuudesta puhumiseen.

Aikuisten tuki on merkittävä osa lapsen seksuaalisuuden ja hyvän itsetunnon kehittymisessä (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2000, s. 6). Aikuisten on luotava lapsille turvallinen kasvuympäristö, joka tukee lasten kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä. Lapsen täytyy kokea, että mahdollisissa ahdistavissa tilanteissa hänellä on turvallisia aikuisia, joille kertoa. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2000, s. 7).

Opas antaa myös tärkeää tietoa, kuinka aikuisten tulisi reagoida, kun lapsi alkaa tutkia omaa kehoaan ja koskettaa itseään. Se on luonnollinen osa kehitystä ja on lapselle rauhoittavaa ja turvallista omasta kehosta nauttimista (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2000, s. 16). Aikuisen tulee asettaa ja keskustella lasten kanssa rajoista, missä tilanteissa itseään on suotavaa koskettaa, mutta keskustelussa on muistettava hienotunteisuus ja häpeilemättömyys (Cacciatore & Korteniemi-Poikela, 2000, s. 16).

4.7 Turvallinen Oulu hanke – Turvataito- ja kehotunnekasvatuksen opetusmateriaali – esiopetus

Opetusmateriaali on luotu Turvallinen Oulu hankkeen tuloksena. Sen tavoitteena on antaa lapsille tasavertainen mahdollisuus saada turvataito- ja kehotunnekasvatusta sekä kokea hyvinvointia ja turvallisuutta. Parhailaan materiaali ehkäisee seksuaalirikollisuutta ja ahdistelua. Sisällöt kuuluvat osana valtakunnalliseen esiopetussuunnitelmaan (Kuivala & Poijula, 2021).

Materiaalista löytyy ohjeita opetusmateriaalien käyttöön ja konkreettisia ohjeita arkeen ja suunnitteluun. Materiaali on jaettu kolmeen osioon; tunne- ja vuorovaikutustaidot, selviytymistaidot ja digiturvataidot. Ensimmäisessä osiossa käsitellään moninaisuutta,

ystävyyttä, ihastumista ja turvallisuutta ja turvallisia aikuisia. Osioista löytyy erilaisia tehtäviä aiheisiin liittyen, kuten keskustelutehtäviä, lauluja, luettavaa, videolinkkejä, nukketheateria ja toiminnallisia tehtäviä. Löytyy myös tulostettavaa materiaalia, kuten monisteita, joissa on tarkoitus värittää ihmiskehoon, missä eri tunteet tuntuvat. Osiossa esitellään myös tauluja lasten oikeuksista, joissa nähdään Oulun kuuluisan patsas ”Toripolliisi”.

Toinen osio käsittelee selviytymistaitoja. Osion tavoitteina on kehittää myönteistä kehoon liittyvää itsetuntoa ja arvostusta, oppia tiedostamaan omat rajat ja koskemattomuus sekä omasta turvallisuudesta huolehtiminen. Osio sisältää tuttuja lauluja, joissa opetellaan kehonosia, videomateriaaleja, joilla ihmiskehon osista puhutaan lapsille sopivalla tavalla, askartelutehtäviä ”uikkarialueeseen” liittyen sekä keskustelutehtäviä uhkaavista tai epämiellyttävistä tilanteista selviämiseen.

Kolmas osio siirtyy keskittymään digitaitoihin. Tavoitteina on ohjata ja opastaa lapsia tutustumaan median eri osa-alueisiin ja sen turvalliseen käyttöön. Leikkien ja toiminnan avulla kartoitetaan, mitä lapset tietävät eri mediavälineistä ja niiden käytöstä. Tehtävien avulla tutustutaan ikärajiin ja niiden merkityksiin sekä keskustelujen avulla tuodaan ilmi kohtuullista median kulutusta osana hyvinvointia. Mediataidot turvaavat lasta päätymästä näkemään tai kokemaan mediassa mitään epämiellyttävää (Kuivala & Poijula, 2021).

4.8 Let's Talk About the Birds and the Bees

Molly Potter (2017) on tehnyt englanninkielisen kirjan, joka käsittelee seksuaalisuuden sisältöjä ja on tarkoitettu kasvattajille aiheesta keskustelun tueksi. Kirjan kieli on hyvin lapsiystävällistä ja kuvitus houkuttelee lasta tutustumaan kirjaan tarkemmin.

Kirjassa on laajasti sisältöä muun muassa kehon muutoksista kasvaessa, vauvan syntymisestä, murrosiästä, seksistä, kosketuksesta ja vanhempien eroamisesta. Arvioisin sisältöä niin, että sieltä löytyy monia aiheita, jotka sopivat hyvin käsiteltäväksi varhaiskasvatuksessa, kuten uimapukusääntö, fyysinen koskemattomuus ja tyttöjen ja poikien biologiset eroavaisuudet. Kirjassa on myös sisältöjä, jotka sopivat enemmän kouluikään, kuten murrosiän muutosten tutkiminen, kun se alkaa tulla enemmän ajankohtaiseksi.

Potter (2017) kertoo uimapukusäännöstä. Uimapukusääntö tarkoittaa sitä, että lasten kanssa voidaan kehonosia opetellessa puhua ”uikkarialueesta”, kun käydään läpi intiimialueita. Termi ”uikkarialue” hahmottaa lapsille ymmärrettävästi sen, että puhutaan alueesta, joka peittyy, kun

uimapuku laitetaan päälle. Hän jatkaa, että lapsille tulee opettaa, että etenkin nämä alueet ja kehonosat ovat jokaisen henkilökohtaista aluetta, eikä niihin saa kukaan koskea, saati satuttaa (Potter, 2017, s. 12).

5 Seksuaalikasvatuksen haasteet ja eettisyys

Suurin haaste laadukkaan seksuaalikasvatuksen tuomisessa varhaiskasvatuksen kentälle on se, että varhaiskasvatuksen opettajan koulutuksessa ei tarjota aiheesta juurikaan tietoa tai opetusta. Opettajat voivat osallistua erillisiin koulutuksiin aiheesta, mutta se vaatii omaa motivaatiota paneutua asiaan, jotta sitä voidaan käsitellä asiantuntevasti sekä lasten kehitystaso huomioon ottaen. Sivusin jo aikaisemmin Terävän (2021) artikkelia, jossa haastateltiin seksuaaliterapeutti Tiina Vilposta, joka kertoi, että päiväkodissa aikuiset joutuvat jatkuvasti arjessa tilanteisiin, joissa heidän täytyy vastata lasten kysymyksiin liittyen kehoon ja seksuaalisuuteen, ilman riittävää tietoa aiheesta. Kilpiä (2011) määrittelee, mitä ja minkälaista osaamista opettajalta vaaditaan seksuaalisuutta ja sukupuolista kasvua käsiteltäessä. Hän kertoo, että opettajan tulisi ymmärtää seksuaalisuus ja sukupuoli tiedollisena sekä yhdistettyinä arvoihin ja etiikkaan sekä yhteiskunnalliseen ja ihmisoikeudelliseen ajatusmaailmaan liittyvinä. Tämän lisäksi opettajalla tulisi olla käsitys omasta seksuaali- ja sukupuolimaailmastaan, kokemuksistaan, arvoistaan ja niiden lähtökohdista sekä millaisena opettaja näkee oman ihmiskuvansa (Kilpiä, 2011, s. 260). Seksuaalikasvattajan rooli vaatii siis oman mielenkiinnon ja panostuksen lisäksi itsetutkiskelua.

Ingman-Friberg (2016) huomauttaa, että ammattilaisten näkemyksissäkkin on eroja. Osa kasvattajista käsittää seksuaalikasvatuksen luonnollisena ja tärkeänä osana työtä, ja vastapainoksi toiset taas näkevät sen vaikeana tai kiellettyinä perustuen esimerkiksi kulttuuriin, arvoihin tai henkilökohtaisiin kokemuksiin. Valtakunnalliset tai paikalliset asiakirjat eivät anna suoraa ohjeistusta seksuaalikasvatukseen varhaiskasvatuksessa, joten sen toteuttaminen perustuu paljolti opettajan omaan näkemykseen ja mielenkiintoon aiheesta (Ingman-Friberg, 2016, s. 42).

Seksuaalikasvatus herättää terminä monenlaisia ajatuksia aina hyväksyvistä torjuvaan. Voi olla, että sen takia kehotunnekasvatusta tuodaan enemmän esille, koska se ei käsitteenä aiheuta samalla tavalla väärinymmärryksiä. Seksuaalikasvatus ja kehotunnekasvatus eivät välttämättä kulje täysin rinnakkain, mutta päällimmäiset ajatukset niissä on samat – opettaa lapsille heidän oikeuksistaan, luoda pohjaa hyvälle kehittyvälle itsetunnolle ja kokea oma itsensä ja kehonsa arvokkaana. Kehotunnekasvatus sisältöineen hyväksytään kasvattajien keskuudessa helpommin kuin seksuaalikasvatus. Kuitenkin seksuaalisuus on se joka on osa meitä kaikkia – ei kehotunne. On tärkeää, että näitä aiheita tuodaan yhä enempi näkyville ja käsittelyyn, vaikkakin vähemmän vastarintaa herättävän termin alla. Pian tarvitsemme kuitenkin rohkeita

kasvattajia, jotka ovat valmiita kokemaan torjuntaa puhuessaan seksuaalisuudesta ja siitä huolimatta yrittävän yhä uudelleen. Ehkä vielä joskus saamme kasvattaa sukupolven, joka ei häpeile kehoaan tai siitä puhumista ja joka ei pidä seksuaalisuutta häpeänä vaan voimana. Tämän saavuttaminen lähtee juuri niistä rohkeista kasvattajista, jotka ymmärtävät seksuaalisuuden osana ihmisyyttä.

Yhtä tärkeää, kun opettajien on saada tietoa asiasta, on siirtää tietoa myös vanhemmille. Haasteita voi esiintyä vanhempien omien ennakoasenteiden, arvojen, uskonnon ja kulttuurin huomioon ottamisessa. Vanhempien kohdalla täytyy huomioida eettisyys aiheesta keskusteltaessa. Vanhemmille täytyy kertoa seksuaalikasvatuksesta ja sen tarpeellisuudesta ja hyödyistä sekä kuinka sitä konkreettisesti toteutetaan heidän lastensa kanssa. Keskinäisen ymmärtämisen tueksi vanhemmille ja huoltajille voidaan myös esimerkiksi tarjota materiaaleja kotona tutkittaviksi. Yksi matalan kynnyksen keino on aiemmin tutkielmassani tutkimani Väestöliiton tarjoama ”Puheeksi ottamisen kortit”-materiaali, joita käytetään apuvälineenä seksuaalikasvatuksen toteuttamiseen. Korttien avulla on helppoa ottaa puheeksi eri aiheet helposti ja hauskaasti. Kortit sopivat esimerkiksi vanhempien ja lasten kanssa keskusteluun sekä henkilökunnan keskinäiseen keskusteluun ja suunnitteluun (Väestöliitto).

Ingman-Friberg ja Cacciatore (2016) määrittelevät ikä- ja kehitystasoisuutta. Kaiken keskiössä on aate, että lapsen tulee saada olla lapsi ja jokaisen yksilöllistä kehitysvaihetta tulee arvostaa ja kunnioittaa kaikessa kasvatuksessa. Sillä tarkoitetaan, että lasta ei tule kuormittaa aikuisten asioilla, joita lapsi ei vielä kykene ymmärtämään tai jotka voivat aiheuttaa jopa ahdistusta tai pelkoa. Lasten tulee saada ainoastaa ikätasolleen hyödylliset taidot ja tiedot (Ingman-Friberg ja Cacciatore, 2016, s. 86-87). Seksuaaliterapeutti Maria Kihlström (2020) muistuttaa, että jokaisen aikuisen on tärkeää ymmärtää, että seksuaalikasvatus ei tarkoita seksikasvatusta, eikä sitä, että lasta viedään aikuisten seksuaalisuuden maailmoihin liian varhain. Kyse on tärkeistä ja kehitystä tukevista ihmissuhdetaidoista, joita ihminen tarvitsee läpi elämänsä (Kihlström, 2020, 17). ”Seksi on sitä, mitä me teemme. Seksuaalisuus sitä, mitä olemme” (Kihlström, 2020, 18).

5.1 Seksuaalisuus ja näkökulmia eri kulttuureista

Opettajan työssä kohdataan lapsia eri kulttuureista ja jotka kuuluvat eri uskontoihin. Seksuaalisuuteen suhtaudutaan eri tavalla eri kulttuureissa, mikä on syytä ottaa opettajan työssä ja seksuaalikasvattajan roolissa huomioon. Kulttuureja ja uskontoja tulee kohdella arvostaen,

mutta huomioitavaa on valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman ja esiopetussuunnitelman määrittelemät arvot ja tavoitteet joihin varhaiskasvatuksessa tähdätään. Lapsilla on oikeus saada tietoa muun muassa omasta kehostaan, sukupuolten moninaisuudesta sekä turvataidoista, huolimatta siitä, ettei se istu kaikkien kulttuureiden ja uskontojen arvoihin. Kaiken ytimenä on avoin keskustelu aiheesta vanhempien ja huoltajien kanssa.

Tilastokeskus osoittaa, että Suomessa valtaosa väestöstä kuuluu evankelisluterilaiseen kirkkoon. Seuraavina suurimpina kristinuskoon kuuluvina kirkkoina ovat ortodoksinen ja katolinen kirkko. Suomessa islamin usko nousee omana uskontonaan toiseksi suurimmaksi. (Tilastokeskus, 2016). On siis syytä tarkastella näiden kirkkojen ja kulttuurien suhtautumista seksuaalisuuteen, sillä lapsia näistä kirkoista on myös varhaiskasvatuksessa.

Tuovinen (2008) kertoo evankelis-luterilaisen kirkon suhtautumisesta seksuaalisuuteen. Evankelis-luterilaisessa kirkossa ihmisten uskonnolliset käsitykset ihmissuhteista ja seksuaalisuudesta vaihtelevat paljon. Osan käsitykset juurtuvat kylmyyden, välinpitämättömyyden ja koetun väkivallan alle. On siis todennäköistä, että näissä tapauksissa seksuaalisuuteen liitetään paljon pelkoja. Tällainen ihminen ei välttämättä ymmärrä lapsen luontaista tarvetta tutkia omaa ja toisten kehoa ja esimerkiksi itsensä koskettamista voidaan pitää äärimmäisen vahingollisena ja rangaistavana tekona. Hän jatkaa, että lapsuudessa saadut huonot muistot ja kokemukset voivat aiheuttaa myöhemmin häpeää ja ahdistusta omaa seksuaalisuutta kohtaan (Tuovinen, 2008, 13). Tuovinen (2008) mainitsee kuitenkin jo vuosina 2006–2007, eli yli viisitoista vuotta sitten kirkon lapsi- ja nuorisotyössä toimittiin ”Jumalan silmissä kaunis – tytöt ja pojat” lauseen alla. Se tavoitteli luomaan nuorelle laaja-alaisesti lämmintä suhdetta omaan ruumiillisuuteen, en pyhyteen, minäkuvaan, kasvuun ja seksuaalisuuteen (Tuovinen, 2008, s. 20).

Hallenberg (2008) on tutkinut islamin uskon käsityksiä seksuaalisuudesta. Islamin uskoon liittyy useita sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä rajoitteita. Muslimit esimerkiksi suojaavat tarkkaan omaa kehoaan, eikä alastomuus kuulu heidän kulttuuriinsa (Hallenberg 2008, s. 82-83). Hän jatkaa islamilaisten koulujen käytännöistä. Islamilaiset koulut sivuuttavat täysin kaikenlaisen sukupuolikasvatuksen ja lisääntymisbiologiastakin puhutaan vain sivulauseessa. Tytöt eivät välttämättä tiedä kuukautisista, kuin vasta niiden alkaessa. Seksuaalisuuteen liittyvät aiheet sisältävät paljon vääristynyttä tietoa, sillä luotettavaa lähdeä ei aina ole. Osa muslimivanhemmista saattaa vastustaa koulussa annettavaa sukupuolivalistusta, koska sen uskotaan lietsovan seksikokeiluihin. Huomioitavaa on myös,

että miesten ja naisten välinen homoseksuaalisuus on kriminalisoitu (Halleberg, 2008, s. 91-93). Islamin uskontoihin kuuluvien perheiden uskontojen määrittävät arvot siis riitelevät seksuaalikasvatuksen periaatteiden kanssa. Seksuaalikasvatuksessa tutkitaan ihmiskehoa ja tuodaan ilmi yksilöiden ja perheiden monimuotoisuutta esimerkiksi samaa sukupuolta olevien suhteista.

Elomaa (2008) on tutkinut katolisen kirkon näkemyksiä seksuaalisuuteen. Katolisen kirkon aatteissa homoseksuaalisuus ei ole kriminalisoitu, mutta homoseksuaaliset suhteet nähdään vakavasti vääristyneinä, mutta heihin tulisi suhtautua kunnioittaen, myötätuntoisesti ja erityisellä herkkyydellä. Ajatellaan, että nämä ihmiset tarvitsevat erityistä tukea ”koettelemustensa” kanssa. Hän jatkaa, että katolinen kirkko suhtautuu perinteisesti hyvin varauksellisesti seksologiaan ja yhteiskunnan antamaan seksuaalikasvatukseen. Syitä on monia, mutta aivan erityisesti vaikuttaa rehellisen ja avoimen dialogin puutteellisuus. Tästä johtuen ei olla luotettu, että lapsille ja nuorille annettaisiin Kirkon näkökulmasta oikeanlaista seksuaalikasvatusta. Pelätään koulussa annettavan seksuaalikasvatuksen levittävän käsityksiä, jotka kyseenalaistavat siveyttä ja muodostavat jopa uhan perinteiselle kristilliselle perhekäsitykselle (Elomaa, 2008, s. 141-142). Katolisen kirkon aatteet siis tuovat osaltaan haasteita seksuaalikasvatuksen toteutukseen, vaikkakin rajat eivät ole yhtä tiukat, kuin Islamin uskonnoissa.

Uskontojen ja kulttuurien suhtautumisella seksuaalikasvatukseen on eroja. Huomattavaa on etenkin islamin uskonnot, joissa rajat ovat erityisen tiukat. Avoin ja rehellinen keskusteluyhteys vanhempien kanssa on ehdottomasti tie yhteisymmärrykseen. Jos vanhemmalle ei kerrota konkreettisesti mitä asioita on käsitelty ja miten, voi se johtaa väärinymmärryksiin ja entistä vahvempaan vastustamiseen. Tutkitut ja perustellut opetusmateriaalit sekä kasvattajien materiaalit voivat auttaa aiheen käsittelyä opettajien, lasten ja vanhempien kesken.

6 Tutkimuksen tulokset

Seuraava luku käsittelee tutkimuksesta saatuja tuloksia. Tutkimuksessa on tarkasteltu monipuolisesti erilaisia seksuaalikasvatuksen tueksi tuotettuja materiaaleja. Materiaalien arvioinnissa on otettu huomioon tekijöiden pätevyys ja materiaalin soveltuvuus sisällöllisesti ja perustellusti varhaiskasvatukseen. Materiaalien sisältö on antanut myös perusteita sille, että on hyödyllistä ja tarpeellista aloittaa seksuaalikasvatus jo varhaislapsuudessa.

6.1 Materiaalien arviointi

Tutkimuksessani tutkimani aineistot ja materiaalit käsittelivät seksuaalikasvatusta monipuolisesti ja materiaalia löytyy sekä suoraan opetuskäyttöön ohjeistusten ja lastenkirjojen muodossa, että tietoa kasvattajien tueksi. Kaikki tutkimani materiaali oli saatavilla verkossa tai lainaamalla kirjastosta, joten niiden saaminen käyttöön ja tutkittavaksi ei ole vaativaa tai maksullista.

Tutkittua ja laadukasta materiaalia seksuaalikasvatukseen käytettäväksi varhaiskasvatuksessa löytyy jonkin verran. Suuri osa materiaaleista on kuitenkin sisällöltään tarkoitettu enemmän käsiteltäväksi ala- ja yläasteelle. Materiaalien laatu ja käytettävyys määritellään arvioimalla kirjoittajien koulutusta ja ammattitaitoa sekä onko materiaaleissa huomioitu ikä- ja kehitystasot. Kaikki tutkimuksessa arvioitu materiaali on luotettavaa näillä perusteilla. Opettajan kuitenkin täytyy tutustua etukäteen materiaaleihin ja arvioida niiden soveltuvuutta varhaiskasvatukseen, ikä- ja kehitystaso huomioiden. Seksuaalikasvatuksen materiaalien käyttöön ei anneta ohjeistusta, joten niiden käyttö riippuu täysin opettajan omasta motivaatiosta ja mielenkiinnosta käsitellä aihetta.

Tutkimuksessani etsin materiaaleja monipuolisesti eri lähteistä. Materiaaleissa yhdistyi samoja aiheita sekä perusteita seksuaalikasvatukselle. Toiset materiaalit tarjosivat erittäin laajasti tietoa kaikista seksuaalikasvatuksen osa-alueista ja toiset olivat selkeästi rajattu ja tarkoitettu lasten kanssa luettaviksi. Opettajien on hyödyllistä lukea syventävää perustelua seksuaalikasvatukselle ja sen jälkeen lähteä lastenkirjojen avulla käsittelemään niiden sisältöjä.

Tarkastelin materiaalia kriittisesti siitä näkökulmasta, sopiiko materiaali varhaiskasvatukseen. Etsiessäni materiaalia tähän tutkimukseen törmäsin siihen huolestuttavaan todellisuuteen, että vielä tänäkin päivänä varhaislapsuuden seksuaalikasvatukseen suhtaudutaan vähättelevästi tai välttelevästi. Tämä ilmenee niin, että monissa materiaaleissa seksuaalisuutta aletaan käsitellä

vasta murrosiän muutosten lähestyessä tai alkaessa. Tästä voidaan tulkita harhaanjohtava ajatus siitä, että seksuaalisuus heräisi vasta fyysisten muutosten myötä. Jos lapsen seksuaalikasvatus aloitetaan vasta murrosiässä, ollaan jo myöhässä. Seksuaalikasvatus tulisi nähdä yhtä tärkeänä ja tarpeellisena jokaiselle ikäluokalle, sen edistäessä kokonaisvaltaista hyvinvointia ja terveyttä.

6.2 Perusteluita varhaisiän seksuaalikasvatukselle

Ingman-Friberg ja Cacciatore (2016) määrittelevät, että lasten seksuaalisuus on varhainen kehoon, läheisyyteen, oikeuksiin, nautintoon ja tunteiden kokemiseen ja käsittelyyn liittyvä alue. He jatkavat toteamalla, että varhaislapsuudessa rakentuu seksuaalisuuteen liittyvien tietojen, taitojen ja asenteiden lähtökohdat. Näitä ovat esimerkiksi oma kehonkuva, itsetunto ja tunnetaidot (Ingman-Friberg & Cacciatore, 2016 s. 25).

Ingman-Friberg & Cacciatore (2016) ovat huolestuneita vähäisestä seksuaalikasvatuksesta. Heidän mukaan aiemmin seksuaalisuuteen liittyvistä asioista on puhuttu jopa pelottavalla ja ronskilla tavalla, eikä lapsi voi ymmärtää aikuisten kaksimielisiä vihjailuja. Myös itsetyydytys on nähty häpeällisenä ja jopa vaarallisena tapana. Ingman-Friberg & Cacciatore (2016) kertovat 1980-luvulla lasten seksuaalinen hyväksikäytön olleen täysin vaiettu aihe, vaikka sitä tapahtui jatkuvasti. Näissä tapauksissa lapsia ei yleensä uskottu tai autettu. Omasta kehosta oppiminen tai sen arvostaminen oli käytännössä aihe, josta ei keskusteltu (Ingman-Friberg & Cacciatore, 2016, s. 30). Khilströmin (2020) mukaan, seksuaalikasvatus on kasvatustyötä siinä missä hampaiden hoidon opettelu tai liikennekasvatus. Seksuaalikasvatus auttaa lasta kokemaan itsensä arvokkaaksi sekä hyväksymään oman seksuaalisuutensa ja kohtelevaan kaikkia tasa-arvoisesti (Khilström, 2020, s. 22).

On äärimmäisen tärkeää, että lapsi saa kokemuksen, että oma keho on arvokas ja sitä kohdellaan arvostaen. Se tapahtuu konkreettisesti sanoilla ja teoilla. Lapsille tulisi opettaa, että jokaiselle kehon osalle on nimi ja merkitys sekä jokaisella on oikeus määrätä omasta kehostaan ja kuka siihen saa koskea. Ingman-Fribergin & Cacciatoren (2016) mukaan, varhainen seksuaalisuus on herkkä ja hauras, joten siihen ei saa liittää minkäänlaista nöyryytystä, kipua tai hyväksikäyttöä. Kaikenlainen läpsiminen, tukistaminen ja muu fyysinen väkivalta saa lapsen tuntemaan omaa kehoaan kohtaan arvottomuutta. Tutkimukset paljastavat, että lapsen kohdistuva fyysinen väkivalta lisää lapsen aggressiivisuutta ja negatiivisia tunteita. Lapsi ei tiedä omista oikeuksistaan tai turvataidoista, jos ei niistä kerrota tai opeteta (Ingman-Friberg & Cacciatore, 2016 s. 27). Ilman riittävää tietoa oikeuksista, lapsi ei välttämättä ymmärrä tai osaa

kertoa, jos häntä kohdellaan kaltoin. Negatiiviset tai jopa traumaattiset kokemukset voivat jättää arvet loppu elämäksi.

Varhaislapsuuden seksuaalikasvatukselle on siis tarvetta ja siihen löytyy perustelut. Lapsuudesta asti opitut perusarvot kasvattavat aikuisia, jotka kohtelevat toisiaan paremmin, mikä edistää kokonaisvaltaista hyvinvointia ja terveyttä sekä vähentää seksuaalirikoksia ja ahdistelua. Huomioitavaa on aiheen käsittelyn ja tutkimuksen tuoreus. Sitä tarvitaan yhä enemmän, jotta opettajat osaavat näihin aiheisiin tarttua ja käsitellä niitä huolimatta siitä, että varhaiskasvatuksen opettajan koulutus ei tarjoa juurikaan tietoa aiheesta. Aiheen käsittely sisältää moniulotteisia haasteita, joiden käsittelyyn tarvitaan rohkeita ja empaattisia ammattilaisia.

7 Pohdinta

Seksuaalikasvatus päiväkodeissa ja kouluissa on suhteellisen tuore aihe. Seksuaalisuuteen liitetään niin paljon häpeää sekä pelkoa ja näin ollen nähdään vaikeana ajatus siitä, että seksuaalisuudesta pitäisi opettaa lapsille ja nuorille. Eri uskonnoissa ja kulttuureissa seksuaalisuuden sisältöjä kielletään kokonaan tai niitä rajoitetaan. Suomessa varhaiskasvatuksessa on lapsia useista eri kulttuureista, joten uskontojen rajoitteet ja arvot voivat tuoda lisähaasteen varhaiskasvatuksen opettajan työhön ja seksuaalikasvatuksen suunnitteluun. Onneksi maailma muuttuu koko ajan yhä suvaitsevaisempaan suuntaan.

Aiheen käsittelyssä tulee huomioida lasten kehitystaso. WHO (2010) on esimerkiksi on määritellyt, että 0–4-vuotiaiden lasten tulisi omaksua sukupuolten yhdenveroisuuden kunnioittamisen periaate. Yksinkertaistettuna kyse on siitä, että opetetaan lapsille periaate, että tytöt ja pojat ovat täysin yhdenveroisia. Pienten lasten kohdalla lähdetään siitä, että opetetaan perusasetteet, joita myöhemmin voidaan lähteä sitten tarkentamaan ja laajentamaan. Tarkoitus on siis mahdollisimman nuorena luoda jo pohja näille arvoille (WHO & BZgA, 2010, s. 36). Seksuaalikasvatuksen sisällöt tukevat terveen ja turvallisen elämän kehittymistä. Sen tavoitteet tähtäävät myös siihen, että lapsista kasvaa nuoria ja aikuisia, jotka kohtelevat jokaista yksilöä tasavertaisena sekä arvostavat ja kunnioittavat itseään ja toisiaan. Lapsena opittu terve suhtautuminen omaan ja muiden kehoon ja seksuaalisuuteen auttaa ehkäisemään ahdistelua sekä kehittää tervettä itsetuntoa. Seksuaalisuus on osa ihmisyyttä ja se näkyy persoonassa, luonteessa, ihmissuhteissa, käyttäytymisessä ja arvojen rakentumisessa. On siis mielenkiintoista, miksi näin suureen ja monipuoliseen osaan ihmistä, liitetään niin paljon häpeää ja puhumattomuutta. Lasten ei tarvitse oppia häpeämään, sitä mitä he ovat.

Maisterivaiheen pro gradu-tutkielmassa haluan ehdottomasti keskittyä jatkamaan seksuaalikasvatuksen tutkimusta. Tutkimuksessa tutkimusaineistoa voisi kerätä haastatteleamalla ammattilaisia eli tässä tilanteessa seksuaalikasvattajia, seksuaalineuvojia ja seksuaaliterapeutteja. Myös varhaiskasvatuksen opettajien mielipiteitä seksuaalikasvatuksesta voisi verrata ammattilaisten vastauksiin. Tutkittua tietoa varhaiskasvatukseen ei ole tarpeeksi ja koen aiheen tarpeellisenä ja tärkeänä ja siitä syystä haluan jatkaa aiheen käsittelyä myöhemmin.

Lähteet

- Alasuutari, P. (2012). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Bildjuschkin, K. (2015). Seksuaalikasvatus. Teoksessa Bildjuschkin, K. (toim.) *Seksuaalikasvatuksen tueksi*. (s. 13-15). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Bildjuschkin, K., Ewalds, H., Hietämäki, J., Kettunen, H., Koivula, T., Mäkelä, J., Nipuli, S., October, M., Peltonen, J., Siukola R. (2020). *Väkivaltakäsitteiden sanasto* <https://www.julkari.fi/handle/10024/139150>
- Briggs, F. (2014). "Child sexual abuse in early-childhood care and education settings". *Early child development and care*, 184(9-10) <https://doi.org/10.1080/03004430.2014.901011>
- Brusila P. (Toim.) (2008). *Seksuaalisuus eri kulttuureissa*. Kustannus Oy Duodecim, Helsinki
- Cacciatore, R. & Korteniemi-Poikela, E. (2000). *Vauvasta naperoiseksi. Pienten lasten seksuaaliterveydestä*. Väestöliitto
- Cacciatore, R., Ingman-Friberg S. (Toim.) (2016). *Keho on leikki – Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä*. Printon, Tallinna.
- Chairilsyah, D. (2019). "Sex education in the context of Indonesian early childhood". *International Journal of Educational Best Practices*, 3(2), 41-51. <https://ijebp.ejournal.unri.ac.id/index.php/IJEBP/article/view/7854/6404>
- Eskola, J., & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere, Osuuskunta Vastapaino.
- Hentilä J., Nissinen J., Ståhlström O. & Tuovinen L. (Toim.) (2011) *Opettaja seksuaalisen ja sukupuolisen moninaisuuden äärellä (260-270)* Teoksessa Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Gaudeamus Oy, Helsinki.
- Ilmonen, K. & Korhonen, E. (2016). Oikeus omaan seksuaalisuuteen. Teoksessa Cacciatore, R., Ingman-Friberg S. (Toim.) (2016). *Keho on leikki – Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä*. Printon, Tallinna.
- Janakka J. & Merelä K. (2021). *Himokirja. Kysymyksiä ja vastauksia*. S&S, Helsinki
- Juuti P. & Puusa A. (Toim.) (2020). *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus Oy, Helsinki.
- Kihlström M. (2020) *Oikeilla nimillä – seksuaalikasvatusopas aikuisille*. (17-18). Kustannusyhtiö Kosmos, Helsinki.
- Kinnunen, S. (2001). *Tytöt, pojat ja seksi – Kuinka tuen lapsen seksuaalista kasvua*. Hämeenlinna: Karisto Oy.

- Lajunen, K., Andell M., Jalava, L., Kemppainen, K., Pakkanen M., Ylenius-Lehtonen M. (2006) Turvataitoja lapsille – Turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Erikoispaino Oy, Helsinki.
- Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto & Bundeszentrale für gesundheitliche Aufklärung (BZgA). (2010). Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa: Suunta- viivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Opetushallitus. (2014). Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Helsinki.
- Opetushallitus. (2018). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Helsinki
- Opetushallitus. (2022). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Helsinki
- Potter M. (2017). *Let's Talk About The Birds And The Bees*. Bloomsbury Publishing, Lontoo.
- Salminen, A. (2011). Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja: opetusjulkaisuja 62, julkis- johtaminen 4. Haettu osoitteesta: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-349-3>
- Saloheimo, A. (2016). Äijätyttöjä ja prinsessapoikia. Teoksessa: Ingman-Friberg, S. & Cacciatore, R. (toim.), *Keho on leikki: Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä* (s. 147–157). Helsinki: Duodecim.
- Sippel, E. (2019). *Olen ainutkertainen – lapsen seksuaaliterveydestä sarjakuvin*. Lahti: Painotalo Plus Digital Oy.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. (2007). *Seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistäminen*. Toimintaohjelma 2007-2011. Julkaisuja 2007:17
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkopublication]. ISSN=[1797-5379](https://doi.org/10.2139/ssrn.1797537). Vuosikatsaus 2015, Liitetaulukko 6. Väestö uskonnollisen yhdiskunnan mukaan 2000–2015 . Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 29.3.2022]. Haettu osoitteesta: http://www.stat.fi/til/vaerak/2015/01/vaerak_2015_01_2016-09-23_tau_006_fi.html
- Terävä, H. (29.7.2021). ”Seksuaalikasvatus pitäisi aloittaa jo päiväkodissa, sanoo terapeutti, joka näkee puutteellisen seksuaalikasvatuksen tulokset vastaanotollaan”. *Yle Uutiset*. Haettu osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-12035270>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (Uudistettu painos). Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vilkka H. (2021). *Tutki ja kehitä*. PS-kustannus, Jyväskylä.
- Väestöliitto. Peruskurssi ja työkalut kehotunnekasvatukseen. Haettu 5.3.2022 osoitteesta <https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/verkkokurssit-ja-materiaalit/a-peruskurssi-ja-tyokalut-kehotunnekasvatukseen/>

Väestöliitto. *Seksuaalikasvatus.* Haettu 7.11.2021 osoitteesta
<https://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/seksuaalikasvatus/>